

> Bet, 18 jaar, vermoedelijk in trouwjurk.

> Jut, 22 jaar, in legeruniform.

I

Van eerste ontmoeting naar huwelijk

Hoe Bet en Jut elkaar hebben ontmoet is onduidelijk. Misschien zoals veel stelletjes in Nijkerk: omdat vóór de jaren zestig van de vorige eeuw de meeste jongeren weinig geld hadden, trokken de jongeren op zaterdagavond naar het centrum van de stad om elkaar te ontmoeten. Het centrum van Nijkerk bestaat uit twee straten die van het Vetkamp tot de Torenstraat evenwijdig aan elkaar lopen. Tussen die twee straten, het Singel en de Langestraat, staan huizen en smalle doorgangen die de twee straten met elkaar verbinden. Vóór het Vetkamp ligt het Molenplein. Op het Molenplein stond tot 1920 de Oostermolen, die in dat jaar samen met de in 1913 gebouwde eierhal afbrandde. Tussen het Singel en de Torenstraat ligt het Plein, waar op maandag de veemarkt werd gehouden. En zo liepen de jongeren door het Singel en de Langestraat rondjes, van plein tot plein. De jongens liepen in tegengestelde richting van de meisjes. En als je een leuk meisje tegenkwam, dan werd er geflirt met de hoop op iets meer.

Bij Bet en Jut werd het iets meer.

> De Oostermolen in 1910 (foto Gerard Hana).

Jurriën, Jut, werd geboren op 15 april 1894 als vijfde kind in een arbeidersgezin van tien kinderen. Zijn moeder, Jannetje Haverlach (1858) was vijf jaar ouder dan zijn vader, Jan van den Akker (1863). Zij was een wat bazige, onvriendelijke vrouw die handig was met naald en draad. Zij sprak haar man altijd tegen, die vervolgens maar toegaf. Jan en Jannetje woonden vanaf 1907 aan de Wullenhovenstraat 7. Jan van den Akker had rood haar. Dat rode haar blijft ook nu nog terugkomen in de familie: mijn zus Mariska en een aantal neven en nichten hebben ook rood haar en ook mijn tweede kleinzoon Gijs (2022) heeft het typerende rode haar.

De kinderen van Jan en Jannetje waren allemaal vernoemd naar familieleden van beide kanten, zoals dit al eeuwen ging: Tonia (1888), Grietje (1889), Jan (1891), Tonia (1892), Jurriën (mijn opa, 1894), Willem

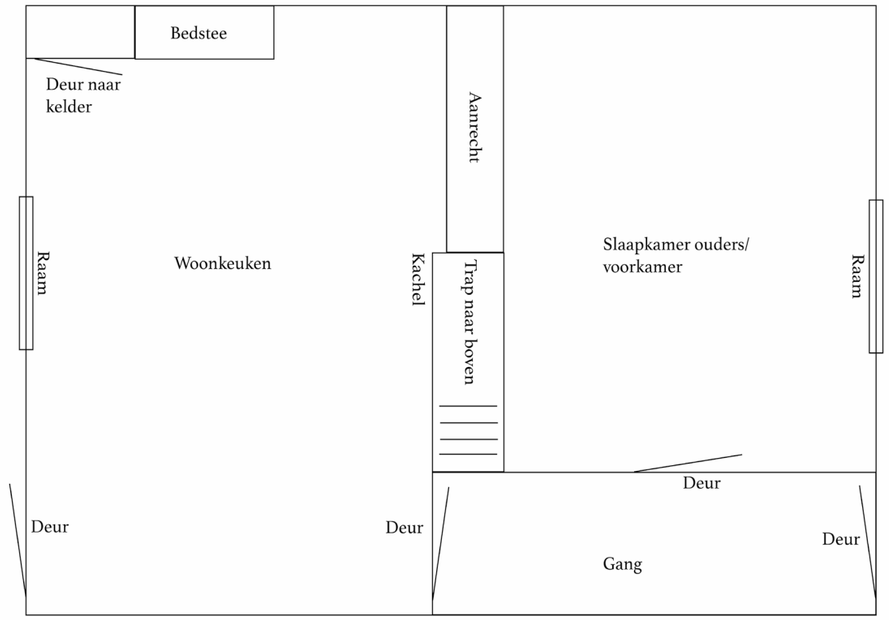

> 1925. Bet met buurvrouw Grietemeu in de achtertuin van de Wullenhovenstraat. De aardappelen liggen bij de schuur, het hout voor de wasketel ligt rechts vooraan op het dak. Aan de schuur hangen de bonen te drogen. Rechts voor hangt op het hek de mat te drogen en tussen Bet en Grietemeu in staat een zinken emmer. Bet draagt schoenen en Grietemeu klederdracht met klompen. Voor het raam hangt een zonnescherm.

2

De Wullenhovenstraat (1915-1941)

De woningnood in Nederland was tijdens de Eerste Wereldoorlog groot. Door snelle bevolkingsgroei en economische malaise werden er te weinig betaalbare huizen gebouwd voor arbeiders. Veel arbeiderswoningen waren klein, vochtig en onhygiënisch. Arbeidersgezinnen woonden soms met meerdere families in één huis. Ook Nijkerk kampte met woningnood. Jut had geluk dat hij een huis kon huren voor circa ƒ 3,00 per week in de Wullenhovenstraat nummer 43. Destijds stond het woonadres bekend als wijk B, nummer 414, en werd ook wel Hondelee of Hoendelee genoemd, naar de architect van de wijk. De woning dateerde uit 1907. Het huis werd gebouwd door Geurt Rootselaar voor het spoorwegpersoneel.[8]

> Plattegrond van de benedenverdieping van de Wullenhovenstraat, gebaseerd op een tekening van Bart. De woonkamer, later slaapkamer, ligt aan de kant van de straat.

Bet en Jut moeten blij zijn geweest met het huis. Het huis was lekker ruim, zeker voor henzelf en het baby'tje dat op komst was. In de achterkamer annex keuken stond de bedstee en aan de voorkant was de voorkamer, die later slaapkamer werd. Onder de bedstee zat een lade en in de lade maakte Bet – zoals gebruikelijk was in die tijd – een bedje voor het baby'tje.[9] Zo had zij straks het kleintje dicht bij zich en kon zij het baby'tje gemakkelijk borstvoeding geven. De kelder was te bereiken via een deur in de achterkamer. Midden in het huis stond een trap die vanaf de hal en de keuken te bereiken was en naar de grote zolder leidde.

De wc stond in de schuur achter het huis, de poep en de plas belandden in een ton die Jut regelmatig aan de straat zette, zodat de gemeente de ton kon omruilen voor een lege. De gemeente verkocht de poep en plas vervolgens aan de boeren die het goed konden gebruiken om het land te bemesten.[10] Wanneer de ton eerder vol was, bracht Jut zelf de ton naar een boer die de 'mest' over het land verspreidde.

> Buurman en buurvrouw Motshagen.

Achter de schuur met wc stond nog een schuur en tussen de twee schuren werd de stront van de kippen gegooid, samen met andere viezigheid. Bet vond dat eng, die viezigheid bracht alleen maar ziekte. Zij waarschuwde haar kinderen dan ook 'om daar nooit te komen'.[11]

Bet en Jut zullen ook zeker blij geweest zijn met de Nortonpomp die achter het huis stond, een hele vooruitgang. De pomp deelden zij met vier gezinnen. Omdat uit de pomp grondwater kwam was het water schoon genoeg om te drinken, mee te koken, om schoon te maken en om kleding mee te wassen.[12] Een gezellige boel moet het zijn geweest, een ontmoetingsplek voor de hele buurt. Het water zal voortdurend in de zinken emmers hebben gekletterd die vervolgens naar huis werden gedragen. Jut heeft vast met de buurmannen gesproken over de oorlog die gaande was en Bet maakte kennis met de buurvrouw en weduwvrouw Griet. Zij spraken over de baby en de bevalling en spraken af dat wanneer het zover was, Griet Bet zou helpen, zoals dat ging in die tijd. Ook zullen Bet en Jut kennis hebben gemaakt met buurman en buurvrouw Motshagen, die naast hen woonden, in het laatste huis in de straat.

De economie, infrastructuur en innovatie in de stad Nijkerk (1880-1930)

De stad Nijkerk telde in 1900 zo'n 8000 inwoners. Onder die inwoners bevond zich een groep Joden die zich in de zeventiende en achttiende eeuw in Nijkerk hadden gevestigd en die zich bezighielden met tabaksteelt en -handel en die ook werkzaam waren in de vleeshouwerij. [13] Rond die tijd kwam er steeds meer industrie in Nijkerk. De Zuiderzee lag op een paar kilometer afstand van het centrum en vanaf de zee was een kanaal aangelegd naar de haven die uitmondde in het centrum. Rond de haven en in de stad was er veel bedrijvigheid met onder andere houthandel Prins (1808) voor de bouw van grote houten tabaksschuren, christelijke boekhandel en binderij Callenbach (1854), Zwetsloot, een handel in koloniale waren en granen (1900), de Nijkerkse Wasch en Bleekerij (1900), drukkerij Van de Ridder (1905) en melkfabriek de Eendracht (1906). Boodschappen werden gedaan in het centrum waar bezemmakers, pottenbakkers, huidenzouters, tabakskervers en suikerballenmakers waren. Ook waren er een galanterieënwinkel, 'de Nijkerkse Bazar', een sigarenwinkel, een bakker, een groenteboer, een slager, een snoepwinkeltje en textielwinkels gevestigd. Op de Oosterstraat was hotel 'de Gouden Leeuw' te vinden en op het Molenplein en het Plein werden enkele weekmarkten gehouden: de eiermarkt, de botermarkt, de graanmarkt en de veemarkt.

> De haven met links aan de Westkadijk een van de laatste tabaksschuren. Foto uit circa 1910.

De stad werd met de buitenwereld verbonden door een in 1863 aangelegd station met treinverbindingen naar Amersfoort en Zwolle, en van 1903 tot 1937 een verbinding met Barneveld en Ede, het zogeheten kippenlijntje. Vanaf het station in Nijkerk lag ook een spoorlijn naar de haven. Dit spoor is nu nog terug te vinden als fiets- en wandelpad, het 'Havenlijntje'. Deze moderne infrastructuur van Zuiderzee naar het binnenland maakte Nijkerk een interessante stad voor ondernemers. Er was ook een zeilbootverbinding opgezet van Nijkerk naar Amsterdam, die drie keer per week ging. Een enkele reis kostte 60 cent, een aanzienlijk bedrag in die tijd, voor de meeste mannen was dit een dagloon. In noodgevallen kon men bij het gemeentehuis een gratis kaartje krijgen. Later ging deze verbinding over in de Holland-Veluwelijn, de motorbootverbinding tussen Harderwijk en Amsterdam, een lijnvaart.

> Circa 1900: beurtschipper Vliek van 'de Nieuwe Onderneming' zeilde drie dagen per week van Nijkerk naar Amsterdam.

De gemeente Nijkerk besloot in 1867 de brandstof petroleum te vervangen door gas, dat geproduceerd werd uit steenkool. Een dure aangelegenheid. Er moest een gasfabriek komen, en er moesten leidingen worden aangelegd voor particulieren en gemeentegebouwen. De stadsverlichting op petroleum, die dagelijks werd aangestoken en gedoofd, werd vervangen door gaslantaarns. Verlichtig op gas beviel zo goed dat dit snel werd overgenomen in winkels en woonhuizen. In 1885 nam de gemeente de gasfabriek over en gas werd betaalbaar gemaakt.

Nijkerk besloot niet alleen petroleum te vervangen, ook werd ingezet op schoner water ter bevordering van de volksgezondheid. In 1889 werd een hogedruk bronwaterleiding aangelegd die water vanaf 65 meter diep oppompte. Het grondwater was schoner dan het oppervlaktewater. Er werden grondpompen geplaatst in de woonwijken, zodat de bewoners schoon water konden tappen.[14]

> 1923, de Westkadijk met links de gasfabriek en meer naar rechts de watertoren uit 1898. Op de achtergrond is nog de Knopenfabriek te zien.

Waarschijnlijk klaagden de ouders van zowel Bet als Jut, net als vele andere Nijkerkers, over de aanleg van de waterleiding.[15] Het was duur, en met regenwater kon je je prima redden. 'Regenwater is zacht en gezond,' luidde het gezegde in die tijd. Dat het gratis was en letterlijk uit de lucht kwam vallen, speelde ongetwijfeld een rol in hun voorkeur.